

Nowe dane o występowaniu przedstawicieli rodzaju *Sceliphron* KLUG, 1801 (Hymenoptera, Sphecidae) na terenie Polski

JAROSŁAW BURY*, DAMIAN SUDOL**, PRZEMYSŁAW ZIĘBA***
WALDEMAR ŻYŁA****

*Markowa 1498, 37-120 Markowa – e-mail: jarekbury2@wp.pl

** ul. Bolesława Prusa 26 A, 36-060 Głogów Małopolski – e-mail: damiansudol7@wp.pl

*** Zakład Higieny Weterynaryjnej w Lublinie – e-mail: przemekzieba@gmail.com

**** Muzeum Górnośląskie w Bytomiu – e-mail: eumenes@wp.pl

ABSTRACT. New data of occurrence of the genus *Sceliphron* Klug, 1801 (Hymenoptera, Sphecidae) in Poland.

New data on distribution of two Polish *Sceliphron* species: *S. destillatorium* (ILLIGER, 1807) and *S. curvatum* (SMITH, 1870) (Hymenoptera, Sphecidae) are given.

KEY WORDS: Hymenoptera, Sphecidae, *Sceliphron destillatorium*, *Sceliphron curvatum*, Poland.

WSTĘP

Rodzaj *Sceliphron* KLUG, 1801, sensu lato, należący do rodziny grzebaczowatych -Sphecidae, obejmuje 35 gatunków, rozmieszczonych na obszarach o klimacie zarówno tropikalnym jak i umiarkowanym całego globu. Znane są ponadto dwa gatunki kopalne, pochodzące z europejskich osadów oligoceńskich. (PULAWSKI 2008).

Dotychczas z Europy wykazano 6 gatunków należących do tego rodzaju: *Sceliphron caementarium* (DRURY, 1770), *Sceliphron curvatum* (SMITH, 1870), *Sceliphron destillatorium* (ILLIGER, 1807), *Sceliphron funestum* (KOHLE, 1918), *Sceliphron madraspatanum* ssp. *tubifex* (LATREILLE, 1809) oraz *Sceliphron spirifex* (LINNAEUS, 1758) (VAN DER VECHT & VAN BREUGEL 1968, BOHART & MENKE 1976, HENSEN 1987) W Polsce do niedawna wykazywano tylko jeden gatunek z tego rodzaju - *Sceliphron destillatorium*, ostatnio odnotowano również drugiego przedstawiciela rodzaju - *Sceliphron curvatum*, który został zawleczony w końcu lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku do Austrii, i stopniowo rozszerza swój areal występowania w tej części Europy.

Sceliphron destillatorium (ILLIGER, 1807)

to gatunek szeroko rozsiadlony od Północnej Afryki i Zachodniej Europy, przez Południową i Środkową Europę, Południowo-Zachodnią Azję, Azję Centralną po Zachodnią Syberię, Mongolię i północne Chiny (PULAWSKI 2008). W Europie Środkowej przebiega północna granica zasięgu tego gatunku i jest on podawany z Austrii, Czech, Słowacji, Węgier, Rumunii i Ukrainy (VAN DER VECHT & VAN BREUGEL 1968, BOHART & MENKE 1976), a ostatnio również z Białorusi (SHLYAKHTENOK & SKIBIŃSKA 2002), bez podania dokładnej lokalizacji.

W Polsce gatunek ten został po raz pierwszy stwierdzony w końcu lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku. (VAN DER VECHT & VAN BREUGEL 1968) na Wyżynie Lubelskiej,

dużo później odnotowano go również w Bieszczadach (SOSZYŃSKI & SOSZYŃSKI 1985, WIŚNIEWSKI 2000), w Beskidzie Niskim i Beskidzie Sądeckim (CELARY 1996, CELARY 1998). Po roku 2000 rośnie ilość doniesień o tym gatunku (WIŚNIEWSKI 2007, KOSIBOWICZ 2009).

Obecnie *S. destillatorium* został stwierdzony na kolejnych, nowych stanowiskach, w tym po raz pierwszy w kilku regionach, z których nie był dotychczas wykazywany:

Bieszczady: Lupków [EV75] - 03.VIII.2003 – 1 samica, Jarosław Bury leg.

Beskid Wschodni: Żurawica k. Przemyśla [FA21] - 13.VII.2003 – 1 samica, Jarosław Bury leg.

Nizina Sandomierska: Markowa [EA93] - VII-VIII.2008 - obserwacje imago przy ścianie murowanego budynku oraz 26.XI.2009 - gniazdo na ścianie murowanego budynku - Jarosław Bury, (Ryc. 3). Głogów Małopolski [EA65] - 28.VI.2008 - obserwacje licznych okazów, w tym w trakcie kopulacji, udokumentowane fotograficznie Damian Sudoł, (ryc 1). Tarnów [DA94] - 13.VII.2009 - 1 martwy osobnik w domu mieszkalnym, Piotr Panek leg., Rudnik nad Sanem [EA88] - 04.07.2008 - obserwacja imago w mieszkaniu udokumentowane fotograficznie Dariusz Zastawny.

Roztocze: Tomaszów Lubelski [FA79] - 11.VII.2009 – 2 samice, Józefów [FA49] - 31.VII.2009 – 1 samiec, zebrane z kwiatostanów roślin baldaszkowatych (Apiaceae), Przemysław Zięba leg., (ryc. 4). Na obu stanowiskach obserwowano po kilka osobników jednocześnie. Wola Mała k. Biłgoraja [FB20] - 06.XI.2009 - obserwacja w pełni ukończonego, wielokomorowego gniazda na poddaszu murowanego budynku - Mariusz Szwed (ryc. 2).

Wszystkie znane z wcześniejszych doniesień oraz nowo prezentowane stanowiska przedstawiono na ryc 7.

***Sceliphron curvatum* (SMITH, 1870)**

to gatunek wywodzący się z Azji, cechujący się wysoką ekspansywnością i szeroko rozsielony w krajach azjatyckich począwszy od Indii poprzez Nepal, Chiny, Kazachstan i kraje południowo-zachodniej Azji.

W Europie stwierdzony po raz pierwszy w 1979 r. w Austrii (SCHMID-EGGER 2004), skąd rozprzestrzenił się na cieplejsze rejony Południowej, Zachodniej i Centralnej Europy; w chwili obecnej notowany we Włoszech (GRILLENZONI & PESARINI 1998), Słowenii (GOGALA 1995), Chorwacji, Serbii i Czarnogórze, Bułgarii, Grecji (ĆETKOWIĆ et al. 2004), w krajach Europy Zachodniej: Francji, Szwajcarii, Niemczech oraz w krajach Europy Środkowej: Czechach, Słowacji (BOGUSH et al. 2005), na Węgrzech i w Austrii (DOLLFUSS 1987) ryc. 8.

W ostatnich latach wykazany z Ameryki Południowej: Argentyny i Chile, gdzie również został nieumyślnie zawleczony (COMPAGNUCCI & ROIG ALSINA 2008, BARRERA-MEDINA & GARCETE-BARRETT 2008).

W Polsce pomimo coraz częstszych potwierdzonych informacji o pojawieniu się tego gatunku, brak dotychczas danych w literaturze na temat jego występowania.

W ostatnim czasie *Sceliphron curvatum* został stwierdzony na kilku stanowiskach w południowo-wschodniej części kraju:

Nizina Sandomierska: Tarnów [DA94] - 27.VI.2009 - imago w murowanym domu mieszkalnym w centrum miasta - dokumentacja fotograficzna, Maciej Czernik leg. Dębica [EA24] - 09.VII.2009 - imago w murowanym domu mieszkalnym - ul. Witosa - Andrzej

Najdowski leg.

Wyżyna Lubelska: Wólka Lubelska k. Lublina [FB18] - IX.2009, z komórek gniazdowych (Ryc. 5) pobranych z budynków gospodarczych wyhodowano w XII.2009 - 1 samicę (ryc. 6), Przemysław Zięba leg.

Stanowiska na terenie Polski przedstawiono na ryc. 7.

Ryc. 1. *Sceliphron destillatorium* (ILL.) - para - Nizina Sandomierska, Głogów Małopolski. [EA65]
(fot. Damian Sudół)

Fig. 1. *Sceliphron destillatorium* (ILL.) – male and female, Sandomierska Lowland, Głogów Małopolski.
[EA65] (fot. Damian Sudół)

Ryc. 2. *Sceliphron destillatorium* (ILL.) - gniazdo - Roztocze, Wola Mała k. Biłgoraja. [FB20].
(fot. Mariusz Szwed)

Fig. 2. *Sceliphron destillatorium* (ILL.) - nest - Roztocze, Wola Mała n. Biłgoraj [FB20].
(fot. Mariusz Szwed)

Ryc. 3. *Sceliphron destillatorium* (ILL.) - gniazdo - Nizina Sandomierska, Markowa k. Łańcuta [EA93]. (fot. Jarosław Bury)

Fig. 3. *Sceliphron destillatorium* (ILL.) - nest - Sandomierska Lowland, Markowa n. Łańcut [EA93]
(fot. Jarosław Bury)

Ryc. 4. *Sceliphron destillatorium* (ILL.) - imago - Roztocze, Tomaszów Lubelski [FA79].
(fot. Adam Larysz)

Fig. 4. *Sceliphron destillatorium* (ILL.) – adult specimen - Roztocze, Tomaszów Lubelski [FA79]
(fot. Adam Larysz)

Ryc. 5. *Sceliphron curvatum* (SM.) - komórki gniazdowe - Wyżyna Lubelska, Wólka Lubelska k. Lublina [FB18]. (fot. Przemysław Zięba)

Fig. 5. *Sceliphron curvatum* (SM) - nests – Lubelska Upland, Wólka Lubelska n. Lublin [FB18].
(fot Przemysław Zięba)

S. destillatorium został wykazany z kilku krain, w tym z Niziny Sandomierskiej i Roztocza, z których dotychczas nie był podawany. Coraz liczniejsze obserwacje faunistyczne, do niedawna sporadycznie występującego w Polsce gatunku, świadczą o jego postępującej ekspansji.

Drugi z omawianych gatunków *S. curvatum* został po raz pierwszy wykazany z kilku stanowisk na południu Polski. Jego pojawienie się w naszym kraju jest naturalną konsekwencją utrzymującego się od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku trendu migracyjnego od miejsca na terenie Austrii, gdzie zastał zawleczony. Czynniki wpływające na kierunek i tempo ekspansji nie są dostatecznie poznane. Gatunek ten według niektórych badaczy związany jest bardziej niż poprzedni z aglomeracjami miejskimi. Stąd badania nad jego ekspansywnością powinny obejmować również, tereny zurbanizowane, miejskie i podmiejskie, często pomijane w opracowaniach faunistycznych. Analizując dane o jego rozmieszczeniu i szybkości ekspansji w Europie, można spodziewać się szerszego zasiedlenia południowych, a być może i centralnych rejonów naszego kraju.

Ryc. 6. *Sceliphron curvatum* (Sm.) - samica - Wyżyna Lubelska, Wólka Lubelska k. Lublina [FB18].
(fot. Adam Larysz)

Fig. 6 *Sceliphron curvatum* (Sm.) – adult specimen – Lubelska Upland, Wólka Lubelska n. Lublin
[FB18]. (fot. Adam Larysz)

Brak szczegółowych danych, by jednoznacznie ocenić przyczyny tak spektakularnego sukcesu kolonizacyjnego obu gatunków w Europie. Wpływ na to z pewnością sprzyjające warunki klimatyczne oraz dostępność pokarmu, jakim są pajęczaki.

Autorzy dziękują serdecznie wszystkim, którzy przekazali dane wykorzystane w tej publikacji.

Ryc. 7. Rozmieszczenie *Sceliphron destillatorium* (ILL.) - (zielone koła - dane literaturowe, czerwone koła - nowe dane) oraz *Sceliphron curvatum* (SM.) - (czarne koła) - na terenie Polski.

Fig. 7 . Distribution *Sceliphron destillatorium* (ILL.) - (green circles - literature data, red circles- new data) and *Sceliphron curvatum* (SM.) - (black circles) - in Poland.

Ryc. 8. Rozmieszczenie *Sceliphron curvatum* (SM.) w Europie, x - miejsce pierwszego stwierdzenia. Wg. SCHMID-EGGER, 2004, uzupełnione.

Fig. 8. Distribution of *Sceliphron curvatum* (SM.) in Europe, x - place of the first location. By SCHMID-EGGER, 2004, supplement.

PIŚMIENNICTWO

- BARRERA-MEDINA, R., GARCETE-BARRETT B. R. 2008. *Sceliphron curvatum* (SMITH, 1870) a new species of Sphecidae (Hymenoptera) introduced in Chile. *Revta chil. Ent.* 34: 69-72.
- BOGUSH, P., LIŠKA, P., LUKAS, J., DUDACH, A. 2005. Spreading and summary of the knowledge of the invasive sphecid wasp *Sceliphron curvatum* (SMITH 1870) in the Czech republic and Slovakia (Hymenoptera: Apocrita, Sphecidae). *Linz. biol. Beitr.* 37: 215-221.
- BOHART, R. M., MENKE, A. S. 1976. Sphecid wasps of the World: A generic revision. University of California Press, Berkeley: 695 pp.
- CELARY, W. 1996. Remarks on biology and distribution on *Sceliphron destillatorium* (ILLIGER) (Hymenoptera: Sphecidae) in Poland. *Polskie Pismo ent.* 65: 253-256.
- CELARY, W. 1998. Nowe i rzadkie gatunki żądłówek (Hymenoptera: Aculeata) stwierdzone w południowej Polsce. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 54(6): 105-110.
- COMPAGNUCCI, L.A., ROIG ALSINA A. 2008. *Sceliphron curvatum*, a new invasive wasp in Argentina (Hymenoptera, Sphecidae). *Revta Soc. ent. Argent.* 67(3-4): 65-70.
- ČETKOVIĆ A., RADOVIĆ L., ĐOROVIĆ L. 2004. Further evidence of the Asian mud-daubing wasps in Europe (Hymenoptera: Sphecidae) *Ent. Sci.* 7: 225 - 229
- DOLLFUSS, H. 1987. Neue und bemerkenswerte Funde von Grabwespen (Hymenoptera, Sphecidae) in Österreich. *Linz. biol. Beitr.* 19: 17–25.
- GOGALA, A. 1995. Two non-European species of Sphecidae recorded also in Slovenia (Hymenoptera: Sphecidae). *Acta ent. sloven.* 3: 73–75.
- GRILLENZONI, G., PESARINI, F. 1998. Due nuovi Sfecidi della fauna esotica rinvenuti a Ferrara (Hymenoptera Sphecidae). *Annali Mus. civ. St. nat. Ferrara* 1: 83–85.
- HENSEN, R. V. 1987. Revision of the subgenus Prosceliphron van der Vecht (Hymenoptera, Sphecidae). *Tijdschr. Ent.* 129: 217-261.
- KLUG, F. 1801. Absonderung einiger Raupentöder undvereinigung dorselben zu einer neuen Gattung *Sceliphron*. *Neue Schr. Ges. Naturf. Fr., Berlin* 3: 555-556.
- KOSIBOWICZ, M. 2009. Egzotyczna osa w Krakowie. *Wszecławiat* 110(4-6): 78-79.
- NOSKIEWICZ, J., PULAWSKI W. 1960. Błonkówki – Hymenoptera, Grzebaczowate – Sphecidae. *Klucze Oznac. Owad. Pol.* 24(67): 1-185.
- PULAWSKI, W. J. 2008. Catalog of Sphecidae sensu lato. http://www.calacademy.org/research/entomology/Entomology_Resources/Hymenoptera/sphecidae/Genera_and_species_PDF/introduction.htm
- SCHMID-EGGER, C. 2004. *Sceliphron curvatum* (F. SMITH 1870) in Europa mit einem Bestimmungsschlüssel für die europäischen und mediterranen *Sceliphron*-Arten (Hymenoptera, Sphecidae). *Bembix* 19: 7–28.
- SHLYAKHTENOK, A.S., SKIBIŃSKA, E. 2002. Contribution to the Knowledge of Aculeate Hymenoptera of Byelorus. Family Digger Wasps (Sphecidae). *Vest. Zool., Minsk* 36(2): 31-40.
- SOSZYŃSKI, B., SOSZYŃSKI, M. 1985. *Sceliphron destillatorium* (ILL.) (Hymenoptera, Sphecidae) w Polsce. *Polskie Pismo ent.* 55: 213-215.
- WIŚNIEWSKI, B. 2004. Annotated list of Polish digger wasps (Hymenoptera: Sphecidae). *Polskie Pismo ent.* 73: 33-63.
- WIŚNIEWSKI, B. 2007. Dodatki do fauny błonkówek (Insecta, Hymenoptera) Ojcowskiego Parku Narodowego. *Prądnik* 17: 131-148.
- VECHT, J. VAN DER, BREUGEL, F.M.A. VAN. 1968. Revision of the nominate subgenus *Sceliphron* LATREILLE. *Tijdschr. Ent.* 111: 185-255.